

ՀԱՎԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

6

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES, RA
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

PROCEEDINGS OF THE INSTITUTE
OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY
HAIA-6

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК, РА
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

ТРУДЫ ИНСТИТУТА
АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ
ХАИА-6

YEREVAN
IAE PUBLICATION 2024
ЕРЕВАН
ИЗДАТЕЛЬСТВО ИАЭ 2024

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱԽԱ - 6

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
6

ԵՐԵՒԱՆ
ՀԱԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2024

*Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ*

*Published by decision of the Scientific Council
of the Institute of Archaeology and Ethnography, NAS RA*

Խմբագրական խորհուրդ

Գլխավոր խմբագիր՝ Արսեն Բոբոկյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Տորք Դալալյան

Խմբագրակազմ՝ Լևոն Աբրահամյան, Պավել Ավերիսյան,
Աստղիկ Բաբաջանյան, Ռուբեն Բադալյան, Միհրան Գալստյան,
Ջուսյո Թրախնա, Թեո վան Լինթ, Լորի Խաչատրյան, Ռուբեն Կարապետյան,
Թամար Հայրապետյան, Արսեն Հարությունյան, Սուրեն Հոբոսյան,
Դիանա Միրիջանյան, Ադամ Սմիթ, Պատրիկ Տոնապետյան, Պիյեր Բատի

Editorial Board

Editor-in-Chief: Arsen Bobokhyan

Vice-Editor-in-Chief: Tork Dalalyan

Editorial Stuff: Levon Abrahamian, Pavel Avetisyan, Astghik Babajanyan, Ruben Badalyan, Peter Cowe, Patrick Donabédian, Mihran Galstyan, Arsen Harutyunyan, Tamar Hayrapetyan, Suren Hobosyan, Ruben Karapetyan, Lori Khatchadourian, Theo van Lint, Diana Mirijanyan, Adam Smith, Giusto Traina

ՀԱԻԱ պարբերականի հերթական՝ 6-րդ հատորն ընդգրկում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի, Երևանի պետական համալսարանի, Հայոց ազգագրության և ազատագրական պայքարի պատմության ազգային թանգարանի, Սիրակուզայի համալսարանի (ԱՄՆ) հետազոտողների հոդվածները, որոնց նախնական տարբերակները որպես գեկուցում ներկայացվել են ՀՀ ԿԳՄՄՆ Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի ֆինանսավորմամբ 2023 թ. հոկտեմբերի 18-19-ին ՀԱԻ Սոցիալական գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի կազմակերպած «Համաշխարհայնացումը և սոցիալ-մշակութային արդի գործընթացները Հայաստանում. հիմնախնդիրներ և հեռանկարներ» գիտաժողովին: Հատորը եզրափակվում է մեկ հաղորդմամբ և Բեյրութում հրատարակվող Հայկազեան հայագիտական հանդեսի երկու համարների գրախոսությամբ:

ISSN 2953-805X

DOI:10.54503/2953-805X

© ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, 2024

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅՆԱՑՈՒՄ ԵՒ ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐ

7

Միհրան Գալստյան

Մնալ, թե՛ գնալ. Հայաստանից հնարավոր նոր արտագաղթի սոցիալ-մշակութային հիմնախնդրի շուրջ

8

Լուսինե Տանաջյան

Հայ և այլազգի ներգաղթյալների ինտեգրումը Հայաստանում. համեմատական կողմեր

24

Սոնա Ներսիսյան

Հայաստանը ռուսաստանցի ներգաղթյալների ընկալումներում

37

Սյուզաննա Բարսեղյան

Հայաստանի հայրենադարձության քաղաքականության հիմնահարցերն արդի իրողությունների համատեքստում

49

II. ՆԵՐԳԱՐԹՅԱԼՆԵՐ ԵՒ ՏԵՂԱՅԱՆՎԱԾՆԵՐ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԼԱՆԴՇԱՖՏԸ

65

Գայանե Հակոբյան

«Հալեալի շուկան»՝ որպես սիրիահայերի ձեռնարկատիրական գործունեության միկրոմոդել

66

Գարիկ Աթանեսյան

Առտնետիկության խոսույթը և բեմադրված ժառանգությունը հետխորհրդային Հայաստանի զբոսաշրջային պրակտիկաներում

78

Արմինե Տիգրանյան

Ադրբեջանի կողմից բռնի տեղահանված արցախահայերի մշակութային կյանքին մասնակցության սահմանափակումները (Արցախի Հաղթութի շրջանի օրինակով)

89

III. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅՆԱՑՈՒՄ

113

Ռուբեն Օհանջանյան

Պրոֆեսիոնալ մշակութային արժեքների փոփոխման որոշ հարցեր ՀՀ-ում գլոբալիզացիայի համատեքստում

114

Լուսինե Անգելուշ

Հայաստանի Հանրապետության լեզվական քաղաքականությունն արդի շրջանում

124

Մակիչ Վարդանյան

Գլոբալացման խոսույթը հայաստանյան զլմ-ներում. կրթության հիմնախնդրի համատեքստը

139

IV. ԱՎԱՆԴԱԿԱՆՆ ՈՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆԸ	
ՍՈՑԻԱԼ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐՈՒՄ	157
<i>Սվերլյանա Պողոսյան</i>	
Հագուստը որպես խորհրդահայ և ետխորհրդահայ հասարակության սոցիալ-հոգեբանական ցուցիչ	158
<i>Հասմիկ Աբրահամյան</i>	
<i>Ռոման Հովսեփյան</i>	
Ուտեստի էթնոմշակութային դերը միգրացիայի շրջապատւոյտում (նախնական հետազոտություն՝ ըստ Սյունիքից գրառված նյութերի)	174
V. ՍՓՅՈՒՌՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ	189
<i>Ռուբեն Կարապետյան</i>	
Սփյուռքի համայնքային կառույցներում հայերի ներգրավվածության խնդիրը	190
<i>Նարե Գալստյան</i>	
Հայրենիքի մասին պատկերացումները Լոս-Անջելեսի հայկական համայնքում	204
<i>Նելլի Խաչատրյան</i>	
<i>Սարվինե Մարկոսյան</i>	
<i>Մարիամ Հարությունյան</i>	
Էթնոկրոնական վերափոխարկումը համաշխարհայնացման համատեքստում (հնդկական, թուրքական և իռլանդական սփյուռքների փորձի հիման վրա)	218
VI. ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ	237
<i>Հռիփսիմե Ասատրյան</i>	
Մանկական բանահյուսության որոշ արդի դրսևորումներ	238
VII. ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ	247
Հայկազեան հայագիտական հանդէսի 2022 տարւոան զոյգ գիրքերը	248
ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	263

IV

ԱՎԱՆԴԱԿԱՆՆ ՈՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆԸ
ՍՈՑԻԱԼ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

Սվեդլյանսա Պողոսյան, պ.գ.թ.
ՀԱԽ/ՀԱԹ

ՀԱԳՈՒՄՏԸ ՈՐՊԵՍ ԽՈՐՀՐԴԱՅԱՅ ԵՒ ԵՏԽՈՐՀՐԴԱՅԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԻՉ

Հոդվածի թեման արդիական է և նորությային: Ազգաբնական տեսանկյունից ուսումնասիրելով և համադրելով հագուստն ավանդական տարազին՝ բացահայտվում են սեռային՝ կնոջ և տղամարդու, սոցիալական, հոգեբանական, գեղագիտական և էրոտիկ, սեզոնային և պրեմիալային, առօրյա և տոնածիսական գործառնությունների և դրանց տարածման աստիճանի առանձնահատկություններ: Դրանց հետազոտումը կարևոր է ավանդական մշակույթի, տվյալ դեպքում՝ տարազի համակարգի փոփոխությունները, ինչպես նաև խորհրդային և ետխորհրդային հագուստի զարգացման միտումները տարբեր սոցիալական խմբերում և ենթախմբերում դիտարկելու առումով՝ տեղական և փոխառված ու համահարթեցված տարբերակներով հանդերձ:

Հիմնաբառեր՝ սեռային, գեղագիտական, խորհրդային, ետխորհրդային, զարգացման միտումներ, նախընտրություններ, կարգավիճակ, արտասահմանյան:

Ներածություն

Հայաստանում խորհրդային կարգեր հաստատվելուց հետո տնտեսության և կենցաղի մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունները հանգեցրել են նաև տարազի համալիրների և դրանց բաղկացուցիչ տարրերի հետագա փոփոխության, որն առաջին հերթին արտահայտվել է զգեստի ձևի (երկմաս, կարճափեշ), անվանման (*յուբկա*, *դեյրա*, *կուրտկա*, *ժակետ*, *պալտո*) և նյութի ու գործվածքի տեսականու մեջ: Անցյալում զգեստներ կարելիս հիմնականում օգտագործել են տնայնագործական գործվածքներ և միայն ունևոր խավը հնարավորություն ուներ ձեռք բերելու ներմուծված թանկարժեք կտորեղեն: 20-րդ դ. սկզբներից զգեստները հիմնականում կարվել են գործարանային կտորներից:

1910-ական թթ. քաղաքային հարուստ խավերի, առաջին հերթին երիտասարդ կանանց հագուստում կիրառվել է գլխի հարդարանքի ավանդույթային համալիրը՝ եվրոպական հագուստին զուգահեռ, կարևորելով տարազի այդ մասի՝ գլխի հարդարանքի նշանային դերը: Կանայք սկսել են հագնել երկմաս վերնազգեստ՝ *յուբկա* և *կուրտկա* կամ ամբողջական զգեստ-*դեյրա*՝ վրայից վերարկու-*պալտո*: Փոխվել են նաև գլխի հարդարանքը, մազերի սանրվածքը և ոտնամանի տիպը:

Ավանդական հագուկապի փոփոխությունները 20-րդ դարասկզբին

20-րդ դարի առաջին քառորդում հայոց ավանդական տարազի համալիրներում նկատելի են դառնում եվրոպական նորաձևության միտումներ-

րը: Քաղաքային միջավայրում հարուստ տղամարդկանց և կանանց հագուստի մեջ կատարվում են էական փոփոխություններ: Տղամարդիկ սկսում են կրել եվրոպական հագուստ՝ երկմաս կամ եռամաս եվրոպական կոստյում, սպիտակ վերնաշապիկ, ժապավենազարդ (*բաբոշկա*): Գլխին կրում են եվրոպական գլխարկ, ձեռքին բռնում ձեռնափայտ: Ունենոր կանայք հագնում են երկմաս հագուստ՝ *յուբկա-կոֆրա*, գլխներին կրում լայնեզր գլխարկներ: Ավանդական ոտնամանի ձևերը փոխարինվում են եվրոպական տուֆլիններով:

Վերնախավի և մտավորականության ներկայացուցիչները, եվրոպական նորաձևության ազդեցությամբ¹, դուրս են գալիս ավանդականացված շրջանակներից՝ յուրացնելով արևմտաեվրոպական հագուստի առօրյա և տոնածիսական համալիրները՝ նոր լրացիտույքներով (*աքսեսուարներով*) հանդերձ (փողկապ, ժապավենազարդ, ձեռնափայտ, հովհար, անձրևանոց-հովանոց, ձեռքի պայտուսակներ, դրամապանակ ևն):

Սոցիալական մյուս խավերը՝ արհեստավորներ, գյուղացիներ, մինչև 1930-ականներն ավելի հարազատ են մնացել ազգային տարազին:

1920-ականներին կանանց հագուստի տարրերի ուրվագծում և ձևվածքում եվրոպական նորաձևության ազդեցությամբ նկատվում է հետևյալ կարևոր փոփոխությունը: Կիսաշրջագգեստ յուբկայի կամ ամբողջական զգեստի փեշերը կարճանում են, վրայից կրում են եվրոպական ձևվածքի վերարկու կամ կարճ վերնագգեստ:

Գլխի հարդարանքում ևս կատարվում են փոփոխություններ: Երիտասարդ կանանց բազմատարր գլխի հարդարանքից հանվում են ճակատակալները, գլխաշորերը, ճակատազարդերը, դրա փոխարեն կիրառության մեջ են մտնում գլխարկների նոր տիպեր: Դա արմատական նորամուծություն է, քանի որ, ըստ ավանդական ընկալման, գլխարկը տղամարդու խորհրդանիշն է, գլխաշորը՝ կնոջ: Շատ կարևոր փոփոխություն էր և կանանց սանրվածքի նոր ձևը՝ մազերը հավաքում են գագաթամասում և հարդարում տարբեր հերակալներով, սանրերով²:

Խորհրդային կարգերի հաստատմանը զուգընթաց՝ ձևավորվում է «նոր մարդու, մարտիկի, հերոսի, արդարության, հումանիզմի, բարու և գեղեցկության իդեալներով նոր կյանքի կառուցողի» կերպարը³: Հագուստում այդ կերպարը ևս ստանում է իր արտահայտությունը՝ նպատակ հետապնդելով համապատասխանեցնել «*նոր կյանքին, սոցիալական կարգին և նոր գաղափարներին ու հեղափոխական բարոյականությանը*»: Այս առումով շատ բնութագրական են տարազի նկարիչ Ն. Լամանովայի 1919 թ. Գեղարվեստական արդյունաբերության Համառոտական կոնֆերանսում ելույթի խոսքերը. «*Նկարիչները հագուստի ոլորտում պետք է նախաձեռնությունը վերցնեն իրենց ձեռքը՝ արեղծելով*

1 Каминская 1986, 87, 138.

2 Պոդոլսյան 2006, 177:

3 Каминская 1986, 147.

հագուստի պարզագույն, բայց գեղեցիկ մոդելներ հասարակ կյտրներից, որոնք կհարմարվեն աշխարհաքային գործունեության նոր կարգին»⁴:

Հայ իրականության մեջ ևս 1920-ականներին բոլշևիկյան գաղափարախոսությամբ տոգորված երիտասարդ կանանց արտաքին կերպարում նկատելի են արմատական նորաձև փոփոխություններ: Հակառակ ավանդական ընդունված *էփիկեդին*՝ նրանք կարճ կտրում են մազերը, շրջում գլխաբաց կամ էլ կրում են կարմիր գլխաշոր (եռանկյունաձև) կամ գլխարկ-*կոմունարկա*: Խորհրդային դպրոցներում աշակերտները պարտադիր կրում էին կարմիր վզկապներ, իսկ կարմիրբանակայինները՝ *կոմունարկաներ* (գլխարկներ): Այսօր թե՛ վզկապը, թե՛ *կոմունարկան* դարձել են պատմաբառեր, որովհետև բովանդակային առումով այլևս գոյություն չունեն⁵:

20-րդ դարի սկզբներին, առաջին հերթին՝ երիտասարդ աղջիկները, կանայք քաղաքային միջավայրում գործածել են կարճ փողբերով՝ եզրերին ժանյակե ժապավեններ, վարտիք: Հետը հագել են կարճ, կրծքամասն ասեղնագործած, մինչև ծնկները հասնող քաղաքային տիպի շապիկ: Երևան, Ալեքսանդրապոլ, Ախալցխա, Ախալքալաք և այլ քաղաքներում երիտասարդ կանանց հագուստում մեծ տարածում ստացավ նորատիպ, փեշի մասում ծալաբոլորքով (*աբռոկա*) շապիկը՝ առանց թևքերի, եզրերն ասեղնագործ կամ ժանեկագործ երիզներով:

20-րդ դ. սկզբներից հայկական ավանդական տարազը տեղի է տվել եվրոպական և ռուսական քաղաքային տարազին, որը լայն տարածվել է հատկապես քաղաքաբնակների մեջ: Քաղաքային միջավայրում կանանց ներքնագեւստում սկսել են օգտագործել սպիտակ բամբակե կտորից նոր տարր՝ կրծկալ-*լիֆչիկ*: Այն կոճկվել է թիկունքից և երկարությունը հասել է մինչև գոտկամաս:

Ջգեստի գույնի ընտրության հարցում նկատելի են գույնի նշանային գործառույթի դրսևորումները, գունամտածողության և ժողովրդական փորձի առանձնահատկությունները: Կարմիրը սկզբնապես որպես հեղափոխական գույն, կիրառվում էր միայն գլխի հարդարանքի տարրերում՝ կարմիր գլխարկ, գլխաշոր:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ կանանց (հատկապես երիտասարդների) հագուստը առավել ճկունությամբ է արձագանքում ժամանակի և նորաձևության պահանջներին, սակայն քաղաքային և գյուղական միջավայրերում դրա աստիճանները էականորեն տարբեր են:

Հագուստը, կորցնելով ազգային ինքնատիպ բնութագիրն ու ոճը, դուրս գալով սեռատարիքային խիստ կանոնակարգված-*ռեգլամենտավորված* շրջանակներից, ձեռք է բերել համընդհանուր գծեր՝ շարունակելով մնալ սոցիալական գործոնների ազդեցության ներքո:

4 Стриженова 1972, 17.

5 Մարգարյան 2021, 162:

Հագուստը խորհրդային հասարակության առօրեականության ցուցիչ-ինդիկատոր

Հագուստը, առօրյա մշակույթի կարևոր մաս կազմելով, որոշակի առանձնահատուկ գծեր է ներկայացնում խորհրդային բազմաշերտ միջավայրում. բացի կիրառական նշանակությունից՝ դրսևորում են նաև կրողի հոգեկան, զգացմունքային, գեղագիտական նախընտրությունները, ճաշակն ու իր կարգավիճակի ընկալումներն ու պատկերացումները, ցանկություններն ու միտումները:

Շատ կարևոր են *կոլեկտիվիստական* բնույթի հասարակության գեղագիտական նախընտրությունների և համընդհանուր կարծիքի ու թելադրանքի ազդեցության արտահայտությունները հասարակության տարբեր խավերի արտաքին կերպարում և հատկապես հագուկապի մեջ⁶:

Խորհրդային իշխանության առաջին տասնամյակներին քարոզվում էր պաշտոնական գեղագիտություն, խորհրդային մարդու կերպարի առանձնահատուկ գծերի կարևորությունը նաև հագուստում՝ համեստություն, պրակտիկություն, հարմարավետություն, գործնականություն, միատիպություն և համընդհանրություն չտարբերվող և համընդհանուր տարածում ունեցող հագուստում: Այդ ժամանակահատվածի հագուստները գերծ են այսպես կոչված *դեկորատիվ շքեղությունից*՝ փողկապ, ժանյակ, ծալաբոլորք, կրծքազարդ-*բրոշկա* են: Կոմիսարների, կուսակցական ղեկավարների շրջանում տարածում են ստանում կաշվե բաճկոն-*կուրտկաները*, *պլաշները*-գինվորական *գիմնասյուրկակաները* և սատինե թեքօձիք շապիկները: Կանանց հագուստում տարածվում են մահուդից և կտավից ուղիղ *յուբկաները*, չթից *բլուզներն* ու *կուրտկաները*:

Հետաքրքիր մի դրվագ՝ կապված տղամարդու գլխարկի անվան հետ: Խորհրդային շրջանում, երբ առաջին անգամ ավտոմեքենա է երևացել հայկական գյուղական միջավայրում, լեռներում մորթե գլխարկ կրող՝ «փափախավոր» գյուղացի տղամարդիկ ապշահար էին այդ զարմանալի սայլը տեսնելով, որն առանց եզների էր գնում: «Փափախավոր» մարդկանց մեքենայի մեջ նստեցնելիս, երբ ազատ տեղ էր լինում, նրանց վճարած փողը վարորդին իր գրպանն էր դնում: Հետագայում դա դառնում է սովորություն, կենցաղ, իսկ ճանապարհին վերցրած մարդիկ ստանում են «փափախ» անունը, նրանց վճարած փողը՝ «փափախի փող»⁷:

«Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրի ավելի վաղ համարների՝ 1924-1934 թթ. դիտարկումը ցույց է տալիս, որ հայկական գյուղական միջավայրում կանայք դժվարությամբ են հրաժարվել ավանդական գլխաշորից, և նրանք հիմնականում պատկերված են գլխաշորերով: Դժվար է համաձայնել այն տեսակետին, ըստ որի՝ «Սովետական Միությունում հագուստով առանձնանալը և սեփական անհատականության մասին որևէ պարկերացում ունենալը գրեթե անհնար էր, քանի որ բոլորը, համաձայն պետական քարոզչության, միանման պետք է լինեին թե հագուստով և թե մերածելակերպով: Եւ հագուստը դառնում

6 Дудникова 2003, 383-395.

7 Քոչար 1981, 26:

էր պետական քարոզչության մի մաս»⁸։ Սա միագլիժ մոտեցում է։ Նախ՝ խորհրդային հասարակությունը բոլորովին էլ միատարր չէր. կային տարբեր խմբեր, ենթախմբեր ու շերտեր։ Մյուս կողմից՝ հայտնի է, որ իդեալականի և իրականի, տեսության և պրակտիկայի, քարոզչության և առօրյա կյանքի, ժամանակաշրջանի վաղ և ուշ փուլերի միջև առկա էին նկատելի տարբերություններ։

Հայրենադարձություն և Նորաձևություն

Ետպատերազմյան շրջանի հայկական միջավայրում ենթաէթնիկ խմբերի՝ տեղացիների և եկվորների հագուստների քննության ընթացքում բացահայտվում են ենթաէթնիկ և ներէթնիկ խմբերի հագուկապում դրսևորված որոշակի տարբերություններ։

Նորեկների հագուստը և մի շարք մշակութային երևույթներ սկզբնական շրջանում տարբերվում էին տեղացիների մշակույթից։ Ետպատերազմյան շրջանում Ֆրանսիայից, Բալկանյան երկրներից, Եգիպտոսից, Բելրուսից եկած հայերը կրել են եվրոպական հագուստ՝ կոստյում, լայնեզր գլխարկ, սեզոնային վերնագգեստներ, կաշվե և գամշե ձեռնոցներ։ Առանձնացել են կոկիկ տեսքով և սանրվածքով⁹։ Դրանք անսովոր էին տեղացիների համար։ Թեև քաղաքային միջավայրում լայնեզր գլխարկ և փողկապ կրել են տեղացի մտավորականները, հատկապես ավագ սերնդի ներկայացուցիչները։

Նորեկ կանայք հագել են բաց գույների և գունեղ, վզի բացվածքով, անթև, կարճաթև զգեստ, իրանը կիպ գրկող կոստյումներ, տարբեր ոճի և գույնի կոշիկներ։ 1950-ականներից տեղացի որոշ խավերի կանայք՝ կուսակցական, մտավորական, արվեստագետ և պաշտոնյա տղամարդկանց կանայք, ընդօրինակելով նորեկների դրսից բերված հագուստները և կոշիկները, չբավարարվելով տեղական արտադրության ապրանքների որակով, դրանք պատվիրում էին հայրենադարձ դերձակներին և կոշկակարներին։

Հիմնականում խորհրդային քաղաքացիների հագուստը տարբերվում էր եվրոպականից, քանի որ տեղական արտադրության էր, և գաղափարական առումով չէր խրախուսվում՝ ընդհանուրից տարբերվել հագուստով, արտաքինով ու վարքուբարքով։ Այդ տարիներին սովետական *էսթետիկայի* և բարոյական սկզբունքներին բնորոշ էին հագուստի զուսպ ու չափավոր, իրանը երկու սեռերի դեպքում էլ չգրկող, ոչ-սեքսուալ ձևվածքները։ Իսկ որոշ տղամարդիկ, ընդօրինակելով Ստալինին, հագել են զինվորական համազգեստի՝ երկար, հատկապես սպիտակ կիտեղների ազդեցությամբ ձևավորված հագուստներ. լայն շավարներ, պիջակներ։ Կանայք կրել են մուգ՝ սև, մոխրագույն, կապույտ հագուստներ՝ երկարափեշ և երկարաթևք, վզի փոքր բացվածքով զգեստներ։

Գյուղական միջավայրում Լոռվա, Սպիտակի գյուղերում, տեղացիները

8 Հագուստը՝ որպես քարոզչության գործիք. ԵՊՀ-ում ներկայացրին գեղեցիկի և հետազոտության արդյունքները, <http://www.old.yso.am/news/hy/Clothing-as-propaganda-tool>

9 Ստեփանյան 2010, 218-223:

ծաղրել են տղամարդկանց փողկապները՝ անվանելով «իշի նոխտի»՝ ավանակի վզկապ, լայնեզր գլխարկը՝ «լազլագի բուն», իսկ կանանց խցանե ներբառով կոչիկները՝ «արջի թաթ»¹⁰։ Անսովոր էին նաև պատանիների՝ մինչև ծնկները հասնող կարճ շավարները, որոնց մասին տեղացիները կատակել են, որ կտորը չհերիքելու պատճառով երեխայի ոտքերը բաց են մնացել։

Տեղացիների կարծիքով՝ նորեկների հագուստը ավելի շատ բեմական հագուստ է հիշեցրել։ Գյուղերում դեռևս տրեխներ էին հագնում, ուստի նորեկ կանանց բարձրակրունկ կոշիկները անսովոր էին դիտվում գյուղական միջավայրում։ Տղամարդիկ հագել են զինվորական ճութակոշիկ, բամբակե կոպիտ շավար, տելեգրեյկա ու բրդե փափախ։ Սիրիայից, Իրաքից եկած հայերին հիմնականում տեղավորել էին գյուղերում։ Նրանք կրում էին լայն շավարներ և գլխի փաթեթոցներ։ Սկզբնական շրջանում տեղացիները իրենց հագուստներից բաժին են հանել եկվորներին՝ «հայի շնորհք» ստանալու համար։

1950-ականներին նորեկ տղամարդիկ սկսեցին կրել տեղական կեպիներ։ Նրանց եվրոպական հագուստները գյուղերում շատ տարածում չստացան, մինչդեռ քաղաքային միջավայրում դրանք աստիճանաբար տարածվեցին և մինչև 1960-1970-ականները էական ազդեցություն ունեցան քաղաքային մշակույթի հազուկապի առանձնահատկությունների ձևավորման վրա։

Ուշխորհրդային շրջան

1960-1980-ականներին հայաստանյան իրականության մեջ աճում է նորաձև, գեղեցիկ հագնվելու ձգտումը։ Նկատելի է դառնում որոշ տաբուների շրջանցում, արտասահմանյան հագուստի գերադասումը տեղական գործարանային արտադրանքից։ Տարածվում է շոր կարել տալու կամ կարել-գործելու երբեմնի մշակույթի ավանդույթը, ինչպես նաև պրետիժային համարվող արտասահմանյան կարով և ֆիրմային պիտակով, թեկուզ նմանակած, հագուստների դերն ու նշանակությունը։ Արտասահմանյան արտադրության հագուստն ու կոշիկը ուշխորհրդային շրջանում մարդկանց սոցիալական և տնտեսական կարգավիճակի, երիտասարդների շրջանում՝ նորաձև, առաջադեմ լինելու և արտասահմանյան նորաձևության միտումների հետևորդ լինելու ցուցիչ էին։

Արտասահմանյան հագուստ, ամերիկյան ջինսեր, ավստրիական կամ իտալական, հարավսլավական կոշիկ և աքսեսուարներ կրողներն իրենց համարում էին նորաձև և առաջադեմ։ Երիտասարդները և հարուստ խավի ներկայացուցիչները շարունակում էին մնալ որպես նորի և նորաձևության կրողներ ու տարածողներ։ Այս առումով շատ հետաքրքրական է հայտնի խեցեգործ, հայ դեկորատիվ արվեստի հիմնադիր Հռիփսիմե Միմոնյանի փորձառությունը։ Ըստ նրա թոռնուհու տվյալների՝ «*Հռիփսիմե Միմոնյանը էսթետ էր իր բնույթով և կերպարով։ Տեղական արտադրության հագուստից, կոշիկներից խուսափելու նպատակով նա Թեհրանից հայրենադարձված վարպետներին, որոնք կարել էին ուրնամաններ շահական ընտանիքի անդամների համար, պատվիրել է*

«լոռոչկա» ուրնաման: Դերձակներին պարվիրել է զգեստ, յուբկա և կոֆրա՝ դրսից բերված կտորներով: Հագուստները նույն ֆատոնով էին, կտորներն էին տարբեր: Յուրաքանչյուր շորի հետ ունեցել է վերարկու՝ անկախ սեզոնից: Հանդիսավոր իրադարձություններին կրել է թիկնաշոր և բռնել կլաշ»¹¹:

Կանանց հագուստը, ի տարբերություն ավանդական տարազի, համալիրների կայունության, խորհրդային, հատկապես ուշխորհրդային շրջանում ուներ փոփոխություն կերպար՝ տղամարդկանց եվրոպական հագուստի ազդեցությամբ ձևավորված համալիրի՝ եռատարր կոստյումի համեմատական պահպանողականության պայմաններում:

Կուսակցական վերնախավի՝ *նումենկլապուրա*յի արական ներկայացուցիչները կրում էին եռամաս կոստյում՝ շավար, պիջակ, վերնաշապիկ՝ համապատասխան գոտիով և փողկապով, թեզանիքակալներով: Փողկապը դառնում է սոցիալական, կուսակցական վերնախավի հագուստի պարտադիր տարր: Բեմարվեստի տղամարդ ներկայացուցիչները նախընտրել և նախընտրում են ժապավենաձև փողկապները: Այսօր էլ պետական այրերը աշխատանքի ժամանակ, պաշտոնական հանդիպումներին և արարողություններին ներկայանում են պաշտոնականացած հագուկապով:

Կանանց շրջանում *սրեստիժային* համարում ունեին բնական մորթուց մուշտակները, կաշվե բաճկոնները և հաճախակի փոփոխվող հագուստները, որոնք սպառողական հասարակությանը և մշակույթին բնորոշ ատրիբուտներ են:

Հագուստի գունային առանձնահատկությունները

Խորհրդային շրջանում հագուստի գունային ընտրության մեջ ավանդական համալիրը՝ կարմիր-կանաչ-կապույտը, անճաշակ և հետամնաց համարվելով՝ փոխարինվել է նոր գեղագիտական իդեալին համապատասխանող գորշ, անգույն, աչքի չգարնող և փայլատ գույներանգների նախընտրությամբ: Վառ, լի գույները՝ որպես անցյալի մերժվող մշակույթի տարր, խորթ էին համարվում վաղ խորհրդային ժամանակներին: Կարմիր գույնը՝ որպես հեղափոխության գույն սկզբնապես, կիրառվում էր միայն և հատկապես կանանց գլխի հարդարանքում՝ կարմիր գլխարկ, եռանկյունաձև, ծոծրակին հանգուցվող գլխաշոր են: Թեև դա էլ բավական շուտ դուրս եկավ կիրառությունից: Փոխվեց նաև որոշ կանանց մագերի կտրվածքը՝ երկար հյուսքերը դարձան կարճ: Հագուստի գունային լուծման մեջ ընդգծված միօրինակություն, մոխրագույն անդիմություն կար: Հարգի չէին կրողի անհատականությունը շեշտող վառ, արտահայտիչ, բուրժուական համարվող գույները:

1940-1950-ականների կանանց հագուստում գունային երանգների որոշակի աշխուժացում է տեղի ունենում՝ սփյուռքահայերի հետ մշակութային սերտ կապերի շնորհիվ կենցաղ մտած եվրոպական հագուստի ազդեցությամբ: Երկրորդ Աշխարհամարտից հետո տղամարդկանց հագուստում նկատելի է դառ-

նում զինվորական հագուստի ազդեցությունը: 1960-ականներին երիտասարդ տղաների որոշակի շրջանում տարածվում է *սպիլլազն*ների հակամոդան՝ որպես հակադրություն պաշտոնական քարոզվող և քաջալերվող մոդային: Դրա ամենաբնորոշ գծերից է՝ վառ, ընդգծուն գույների համարձակ օգտագործումը:

Երիտասարդ տղաների տարիքային խմբում կարելի էր տարբերակել երեք ենթամշակութային խումբ՝ ա. ընդհանուր հագուկապին ընդվզող և դրա միջոցով ինքնահաստատվող ենթախումբ, որը հակադրվում էր ընդհանուր գունային ճաշակին, բ. քաղաքի ազատ պայմաններում բնակվող գյուղացի տղաների ինքնատիպ ճաշակի դերձակներին պատվիրվող կարմիր, բորդո, կանաչ և առօրյա կյանքում անսովոր դիտվող գույների կտորներից շավարներ, կոստյումներ: Աղջիկների շրջանում դա արտահայտվել է փայլուն՝ պլավան կտորներից թանկարժեք հագուստ կրելով: Հաջորդ խումբը քաղաքային մոդային (որը պարտադիր չէ, որ համընկներ արտասահմանյան նորաձևության միտումներին) հետևող *սրենսրիժային* համարվող հագուստների կրողների խումբն է: Հասարակության սովոր մասը կրել է զանգվածային արտադրության, գերազանցապես մուգ գույնի կոստյում-շավար¹²: Կոկո Շանելի սև կարճ զգեստի փոխարեն խորհրդահայ մշակություն 1960-1970-ականներին հարգի էին կանանց սև, երկար միդի յուբկաները՝ սպիտակ վերնաշապկի համադրությամբ: Գյուղական միջավայրում կանանց ամենագործածական զգեստը բումագե կամ չթե խալաթն էր, գլխաշորի և հողաթափերի հետ համատեղ: 1970-1980-ական թթ. խորհրդային տուրիստները տարբերվել են իրենց հագուկապով՝ խալաթներ կանանց հագուստում, տղամարդկանց շրջանում՝ սպորտային համազգեստ-մարզահագուստ/ «սպարտիվկա»:

Ուշխորհրդային և ետխորհրդային ժամանակներում որոշ պաշտոնյա տղամարդկանց շրջանում տարածվում է բաց երանգների՝ բաց մոխրագույն, նույնիսկ սպիտակ գույների եռամաս կոստյումի համալիրը՝ շավար, ժիլետ, պիջակ: Եւ դա տղամարդկանց որոշ խավերի համար պրենստիժային նշանակություն ուներ: Ետխորհրդային շրջանում տղամարդկանց և կանանց տարբեր տարիքային խմբեր յուրովի են վերաբերում հագուստին և նրա գունային ընտրությանը:

1990-ականներին երիտասարդ աղջիկների հագուստի ամենահարգի և տարածված գույնը սևն էր՝ ի տարբերություն տղաների հագուստում նկատվող գունազեղության միտման: Հայկական միջավայրում կանանց հագուստում սև գույնի տարածվածությունը թերևս կարելի է բացատրել մարմնի ծավալագծերը փոքրացնելու միտմամբ, քանի որ մուգ և սառը գույները տեսողականորեն փոքրացնում են մարմնաձևերը, մինչդեռ տաք և վառ գույները՝ հակառակ էֆեկտն են տալիս: Տարեց խմբի կանայք բավական ժամանակ ձեռնպահ էին մնում սև գույնի հագուստ կրելուց՝ որպես սգո նշան և ավանդական գունամտածողության թելադրանք: Սակայն դա ևս հաղթահարվեց, ինչպես ժամանակին նրանց մերժողական վերաբերմունքը կանանց կողմից շավար հագնելուն և դրանք

12 Պողոսյան 1990, 52-53:

կրողների նկատմամբ: Վրացական մշակույթում սև զգեստ հագնելու ձգտումը գալիս է սեփական արժանիքներն ընդգծելու միտումից՝ վերածվելով հարգարժանային ցուցիչի, իսկ պարսկական մշակույթում սևը բարոյականության, կրոնականության ցուցիչի դեր ունի:

Հագուստի արտադրություն

Հայաստանյան իրականության մեջ հագուստ արտադրել են տեքստիլի գործարաններում, *արտելներում* և այսպես կոչված «նորաձևության սրահներում»¹³: Դեռևս 1911 թ. Երևանում հիմնվել է ոլորտի առաջին խոշոր արտադրությունը՝ բամբակամանվածքային գործարանը, որի արտադրանքը արտահանվում էր: Խորհրդային ժամանակահատվածում Հայաստանում հիմնվել են մի շարք խոշոր՝ տեքստիլի և տրիկոտաժի գործարաններ՝ Երևանում և հանրապետության այլ գլխավոր քաղաքներում՝ Գյումրիում, Վանաձորում, Չարենցավանում և այլուր: Թեթև արդյունաբերության ոլորտի արտադրանքը կազմում էր Խորհրդային Հայաստանի տնտեսության շուրջ մեկ երրորդը: Խորհրդային տնտեսության մեջ Հայաստանը *տեքստիլ* և *տրիկոտաժ* արտադրանքի խոշորագույն մատակարարներից էր:

Ետանկախացման ժամանակահատվածում, ինչպես տնտեսության այլ ճյուղերը, Հայաստանի տեքստիլի և տրիկոտաժի ոլորտը 60%-70% անկում է արձանագրել: Խոշոր գործարանները, չկարողանալով ձեռք բերել անհրաժեշտ հումք և ապահովել իրացման շուկաներ, աշխատում էին իրենց հզորությունների չնչին չափով կամ ընդհանրապես կանգ էին առել: 1990-ականների վերջից ոլորտը կրկին աշխուժացավ՝ շնորհիվ ինչպես արտերկրյա պատվերների (հիմնականում տեքստիլի կարի ծառայության մատուցում), այնպես էլ սեփական արտադրանքի (հիմնականում՝ տրիկոտաժի) արտադրության աճի:

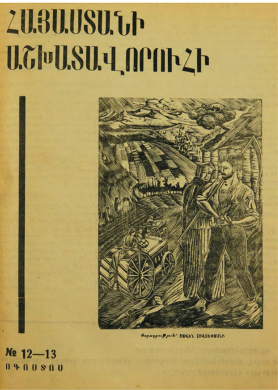
Լենինականի տեքստիլ կոմբինատի և մյուս գործարանների արտադրանքն իրացվել է միութենական հանրապետություններում, և արտադրանքի շատ տեսակներ ստացել են որակի պետական նշան: Լենինականի տեքստիլ կոմբինատի աշխատակցի հուշերից. «Ներքնաշորերն ու գուլպեղենը գյուղերից գալիս էին ու մեր մոտից առնում: Տեղականը շատ էլ լավէր էր: Ես էլ եմ հագել: Ռեյդուզները երեխեքին էինք հագցնում: Բամբակից էին, շատ լավ գործվածք էր: Չիթ էլ էին բերում. բիսպ, անկողնու կորորեղեն: Հագուստները պատվիրում էինք պարտիսիանների մոտ, ամեն մարդ իր պարտիսիանն ուներ: Հայրուկ արտելներ կային, քո կորորը տանում էիր՝ քո համար շոր էին կարում, ինչ ուզեիր, կարել էիր տալիս: Կորորեղենը վաճառում էին խանութներում, ունիվերսալներում»: Հավելենք, որ հաճախ դերձակները կարում էին այն, ինչ կարողանում էին:

Շատ հայտնի էին նաև Երևանի «Մասիս» արտադրական միավորման կոշիկները, որոնք հիմնականում արտահանվել են: Այս տեսանկյունից տիպական է Երևանի պատմության թանգարանում կազմակերպված Խորհրդային

13 Հայաստանի տեքստիլ և տրիկոտաժի ոլորտի զարգացման ռազմավարություն 2013 թ. դեկտեմբերի 6 <https://www.mineconomy.am/media/2232/1473.pdf>

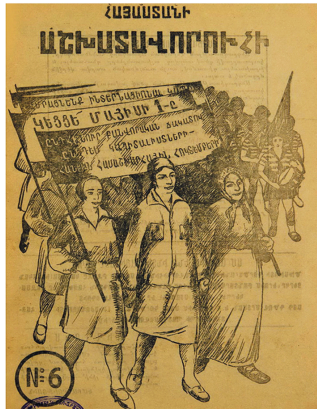
1

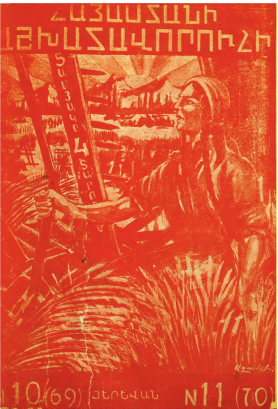
2

3

4

5

6

7

1

2

3

4

5

6

7

8

Հայաստանում արտադրված հագուստի և կոշիկների ցուցադրության այցելուների կարծիքները: «*Լինելով մասամբ այս իրականության մի մասնիկը՝ ապրել եմ Սովետական Հայաստանում, բայց ես իմ մանկության ընթացքում չեմ հիշում նման գունագեղ կոշիկներ: Գուցե լավ չեմ ֆիկսել, փոքր եմ եղել, չեմ հիշում կանանց, որոնք այսպիսի գունագեղ, գեղեցիկ, նորաճաշակ կոշիկներով էին*»: Որոշ կանանց կարծիքով՝ «*իրենց տարիկների սիրելի հագուստն ու կոշիկները նորաձև են ու կարելի է կրել նաև այսօր*»: Այս բոլորը խոսում է այն մասին, որ հագուստը խորհրդային շրջանում հասարակության տարբեր խավերում տարբերվել է:

Հագուստը ետխորհրդային հասարակության առօրեականության ցուցիչ-ինդիկատոր

Կանանց հագուստի գունային լուծումը՝ խորհրդայինի համեմատ, նկատելիորեն պայծառացել է, դարձել գունագեղ՝ կապված նորաճևության ամենամյա փոփոխությունների հետ: Ի դեպ, նկատելի է արտասահմանյան եվրոպական մոդայից տարբերվող, հաճախ ուշացած տարբերակը: Երիտասարդ տարիքային խմբերը, վերնախավի ներկայացուցիչների մի մասը, որպես նորաճևության առաջամարտիկներ, արագ են արձագանքում նորանոր *թրենդներին*՝ կարճ շավար, շորտ, առանց գուլպայի կամ շատ կարճ գուլպաներով ոտնաման, կարճ *տուպ* ևն:

Հագուստի թե՛ գույների և թե՛ տարրերի ընտրության հարցում ետխորհրդային կենցաղում նկատելի են առօրյա և երեկոյան՝ տոնական, հարսանեկան, սեզոնային, կիրառական գործառնությունների խառնման, նույնացման միտումները: Խախտվում են հագուստի տաք և հով, ձմեռային-ամառային, տղամարդու և կնոջ, ինչպես նաև կառուցվածքային՝ ներքնազգեստի և վերնազգեստի տարբերակվածության սկզբունքները: Դրանք նորաճևության նոր *թրենդների*, ինչպես նաև կենցաղի առանձնահատկությունների, ժամանցի և հանգստի կազմակերպման հիմնախնդիրների հետևանք են:

Խորհրդային շրջանում հայ հանրության երիտասարդ կանանց հագուստի մեջ շրջանցվում և խախտվում են որոշ տաբուներ՝ սև զգեստ կրելը, շավար, կոստյում հագնելը, վառ դիմահարդարանքը ևն: Երիտասարդ կանանց հագուստում կարելի է տեսնել կարճաթև և անթև զգեստներ՝ ճոքակոշիկի համադրությամբ:

Եզրակացություն

Հագուստը դրսևորում է կրողի ու տվյալ մշակութային միջավայրի առանձնահատկությունները, որոնք բոլորովին տարբեր բնույթ և արտահայտություններ ունեն ամբողջատիրական, սպառողական, ազատական բնույթի հասարակություններում:

Հագուստը զգայուն է ժամանակաշրջանի նորաճևության պահանջների և միտումների, ինչպես նաև սոցիալական, տնտեսական և այլ բնույթի փոփոխությունների նկատմամբ: Այսպես՝ տղամարդկանց երբեմնի ներքնազգեստ-շապիկը, կարճ շավարները դառնում են համընդհանուր բնույթի վերնազգեստ:

Նույնիսկ համավարակը նոր *թրենդ*ներ առաջացրեց նորաձևության ոլորտում, երբ տան շորը, մարգահագուստը դարձան կիրառելի և ընդունելի նաև դրսում: Ժամանակակից հագուստում հասարակության որոշ երիտասարդական ենթախմբերում (թե՛ աղջիկների և թե՛ տղաների) նկատվում են նաև հագուստի սեզոնայնության գործառնությունը շրջանցելու միտումներ: Մյուս կողմից՝ այսօր նկատվում է նաև հայկական տարազի, առանձնապես տոնական համալիրների նկատմամբ որոշակի հետաքրքրվածություն, անգամ կիրառելիության աստիճանի՝ հատկապես ազգային մշակույթ և ավանդույթ գնահատող երիտասարդների շրջանում:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ 2021

Մարգարյան Ռ.Հ., Հնարանությունները, նորաբանությունները, նոր և նորագույն փոխառությունները հագուստ անվանող բառերի իմաստային դաշտում // Բանբեր Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարանի, Երևան, «Լինգվա» հրատ., 2021, 1, 161-177:

ՊՈՂՈՍՅԱՆ 1990

Պողոսյան Ս.Հ., Հագուստը որպես սոցիալ-հոգեբանական ցուցիչ, Զեկուցումների հիմնադրույթներ, 1990 հունիսի 5-7, նվիրվում է Երվանդ Լալայանի հիշատակին, ծննդյան 125-ամյակի առթիվ, Հանրապետական գիտական նստաշրջան 1986-1988 թթ. ազգաբանական և բանագիտական դաշտային հետազոտությունների հիմնական արդյունքները, Հայկ. ԽՍՀ ԳԱ հրատ., Էջմիածնի տպարան, 1990, 52-53:

ՊՈՂՈՍՅԱՆ 1987

Պողոսյան Ս.Հ., Այրարատի տարազախումբը // Կուլտուր-լուսավորական աշխատանք, 1987, թիվ 7, էջ 22-32:

ՊՈՂՈՍՅԱՆ 1999

Պողոսյան Ս.Հ., Հայոց գունընկալման ժամանակակից միտումները, Հայ ժողովրդական մշակույթ 40, Զեկուցումների հիմնադրույթներ, Երևան, ՀԱԻ հրատ., 1999, 66-68:

ՊՈՂՈՍՅԱՆ 2006

Պողոսյան Ս.Հ., Երևանի տարազի հարսանեկան համալիրը // Գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, «Զանգակ-97», 2006, 172-177:

ՊՈՂՈՍՅԱՆ 2018

Պողոսյան Ս.Հ., 2018, Այրարատի տարազախումբը հայոց տարազի համատեքստում, Երևան-5 գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, «Զանգակ-97», 123-142:

ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ 2010

Ստեփանյան Ա.Ա., 20-րդ դարի հայրենադարձությունը հայոց ինքնության համակարգում, Երևան, «Գիտություն», 2010, 218-223:

ՔՈՉԱՐ 1981

Քոչար Հ.Բ., Երկեր, Երևան, «Սովետական գրող», 1981, 503:

ДУДНИКОВА 2003

Дудникова Г.П., История костюма, Ростов на Дону, «Феникс», 2003, 442 с.

КАМИНСКАЯ 1986

Каминская Н.М., История костюма, Москва, Легпромбытиздат, 1986, 181с.

СТРИЖЕНОВА 1972

Стриженова Т.О., Из истории советского костюма, Москва, 1972, 110 с.

Svetlana H. Poghosyan, Ph.D.

Senior Researcher at the IAE

Deputy Scientific Director at the MAE

CLOTHING AS A SOCIO-PSYCHOLOGICAL INDICATOR OF SOVIET- AND POST-SOVIET ARMENIAN SOCIETY

Keywords: gender, aesthetic, Soviet, post-Soviet, development trends, preferences, status, foreign.

1. Important aspects of the ethnological study of clothing are gender, social, psychological and aesthetic layers. The study is important in terms of considering trends in the development of traditional culture, as well as Soviet and post-Soviet clothing in various social strata. Clothing, being an important part of everyday culture, demonstrates special features in the multi-layered Soviet society. In addition to practical significance, clothing demonstrates mental, emotional, aesthetic preferences, tastes, as well as perceptions and representations of the real or preferred status, desires and aspirations of the wearer.

It is very important to show the preferences of people, especially women, in relation to domestic and foreign clothing samples in the Soviet society. Equally important are the manifestations of the preferences of society of a collectivist nature and the expression of the influence of common opinion and dictate in the appearance and clothing of various strata of society. In the first decades of Soviet power, official aesthetics, expression of specific features of the image of a Soviet period person modesty, practicality, comfort, monotony and universality were promoted in the manner of behavior, appearance, as well as in clothing.

2. In the 1960s-70s-80s, the desire to dress stylishly and beautifully was growing. Circumvention of some taboos, preference of foreign clothes to local factory products became noticeable. The culture of sewing or knitting clothes to order was spreading. The role and importance of clothing in a prestigious foreign style and with a branded label, though fake, was growing. In the late Soviet period, foreign-made clothing and shoes were indicators of the social and economic status of a given person. Among young people, they were the indicators that they looked fashionable, modern and were the followers of foreign fashion trends.

The one wearing foreign clothing - American jeans, Austrian, Italian or Yugoslav shoes and other accessories, was considered to be modern, fashionable and progressive. Young people and representatives of the wealthy strata continued to be carriers and distributors of the new and fashionable.

3. In contrast to the stability of traditional complexes of national costume, in the Soviet period women's clothing was changeable in the conditions of comparative conservatism of the complex, formed under the influence of European men's clothing - a three-piece suit.

Male representatives of the party elite and nomenclature wore three-piece suits: trousers, jacket, and shirt with a matching belt, tie and cufflinks. The tie became a mandatory element of the clothing of the social, party elite. Male representatives of the stage art preferred bow ties. Even nowadays, statesmen used to wear formal attire at work, at official meetings and ceremonies.

Natural fur coats, leather jackets and frequently changing clothes, which were characteristic attributes of consumer society and culture, were considered prestigious among women.

Светлана Айковна Погосян, к.и.н.

ИАЭ, старший научный сотрудник

МЭА, зам. директора по научной части

ОДЕЖДА КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОКАЗАТЕЛЬ СОВЕТСКО- И ПОСТ-СОВЕТСКО-АРМЯНСКОГО ОБЩЕСТВА

Ключевые слова: гендерный, эстетический, советский, постсоветский, тенденции развития, предпочтения, статус, импортный.

1. Важным аспектом этнологического изучения одежды являются гендерный, социальный, психологический и эстетический слои. Их изучение важно для наблюдения за тенденциями развития традиционной культуры, а также одежды в различных социальных слоях советского и постсоветского периодов. Одежда, как важная часть повседневной культуры, представляет особые черты в многослойной советской среде. Помимо практического значения, она демонстрирует психические, эмоциональные, эстетические предпочтения, вкусы, а также восприятия и представления реального или желаемого статуса, желания и стремления носителя. Очень важны проявления предпочтений людей, особенно женщин, в отношении отечественных и импортных образцов одежды в советской среде. Не менее важны проявления общественных предпочтений коллективистского характера, и проявления влияния всеобщего мнения и диктата во внешнем облике и одежде различных слоев общества. В первые десятилетия советской власти пропагандировалась официальная эстетика, выражение специфических черт образа советского человека в манере поведения, внешнем облике, а также в одежде: скромность, практичность, комфорт, однообразие и универсальность в государственной недифференцированной одежде.

2. В 1960 -70-80-е годы растет стремление одеваться стильно и красиво. Становится заметным обход некоторых табу, предпочтение импортной одежды местным фабричным изделиям. Распространяется культура шитья или вязания одежды на заказ. Роль и значение одежды в престижном иностранном стиле и с фирменной этикеткой, даже если она поддельная, растет. В позднесоветский период одежда и обувь иностранного производства были показателями социального и экономического статуса данного человека. Среди молодежи они были показателями того, что они выглядели модно, современно и были последователями зарубежных модных тенденций.

Носитель иностранной одежды - американских джинсов, австрийской, итальянской или югославской обуви и других аксессуаров считался носителем современного, модного и прогрессивного. Молодые люди и представители состоятельных слоев продолжали быть носителями и распространителями нового и модного.

3. В отличие от стабильности традиционных комплексов национального костюма, в советский период женская одежда имела изменчивый характер в условиях сравнительного консерватизма комплекса, сформировавшегося под влиянием европейской мужской одежды - костюма-тройки.

Представители партийной элиты, номенклатуры мужского пола носили костюмы - тройки: брюки, пиджак, сорочку с соответствующим поясом, с галстуком и запонками. Галстук становится обязательным элементом одежды социальной, партийной элиты. Представители мужского пола сценического искусства предпочитали и предпочитают галстуки-бабочки. И сегодня госу-

дарственные деятели на работе, на официальных встречах и церемониях носят официальную одежду, появляются в одежде, которую принято считать официальной.

Престижным среди женщин считались шубы из натурального меха, кожаные куртки и часто меняющаяся одежда, которые являются характерными атрибутами потребительского общества и культуры.

Ներկայացվել է՝ 24.01.2024

գրախոսվել է՝ 13.06.2024

ընդունվել է տպագրության՝ 30.09.2024

Նկարների բացատագրեր

I.

1-7. Աշխատող կանանց նոր կերպարը «Հայաստանի աշխատավորուհի» ամսագրի էջերում

II.

1. Էլբա Բաբայանը՝ դերձակի կարած զգեստով, 1958 թ.
 2. Տաք վերնագզեստ վերարկուներով, Երևան, 1959 թ.
 3. Երևանի Լենինի հրապարակում, 1954 թ.
 4. Դերձակի մոտ պատվիրված զգեստով, Երևան, 1980-ական թթ.
 5. Լիլիթ Սմբատյանը՝ իր կարած զգեստով, 1981թ.
 - 6-7. Պատվիրված հագուստներով կանայք, Երևան, 1999 թ.
 8. Լիլիթ Սմբատյանը՝ մանկապարտեզում, Երևան, 1967 թ.
- (Բոլոր լուսանկարները՝ մասնավոր հավաքածուներից)*

ՅԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Աբրահամյան Հասմիկ Արելի

սլավոնական գիրությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի գիտաշխատող
hasmikabrahamyanihasc@gmail.com

Աթանեսյան Գարիկ Հրահատի

սլավոնական գիրությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի գիտաշխատող
atanesyangarik@gmail.com

Անգելուշ Լուսինե Միքայելի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի ավագ լաբորանտ

lusineangelush@gmail.com

Ասատրյան Հռիփսիմե Գարիկի

սլավոնական գիրությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Բանագիտության բաժնի գիտաշխատող
hripetnos@mail.ru

Բարսեղյան Սյուզաննա Սոսի

սլավոնական գիրությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի ուսումնասիրության բաժնի ավագ գիտաշխատող
syuzanna.barseghyan@gmail.com

Գալստյան Միհրան Վարդգեսի

սլավոնական գիրությունների դոկտոր, դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի վարիչ, առաջատար գիտաշխատող
akoonk@yahoo.com

Գալստյան Նարե Միհրանի

Սոցիոլոգիական գիրությունների թեկնածու

ԱՄՆ Սիրակուզայի համալսարանի Բերթոն Բլատի ինստիտուտի ավագ հետազոտող
nare.galstyan@gmail.com

Խաչատրյան Նելլի Ռաֆիկի

սլավոնական գիրությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի ուսումնասիրության բաժնի գիտաշխատող
nelli.khachaturyan02@gmail.com

Կարապետյան Ռուբեն Սուրենի*պատմական գիտությունների դոկտոր*

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի
ուսումնասիրության բաժնի վարիչ, առաջատար գիտաշխատող
karapetyan.ruben.s@gmail.com

Հակոբյան Գայանե Լևոնի*պատմական գիտությունների թեկնածու*

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական
գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի գիտաշխատող
gayik20@gmail.com

Հարությունյան Մարիամ Բագրատի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի
ուսումնասիրության բաժնի ավագ լաբորանտ
mariam-harutyunyan-00@mail.ru

Հովսեփյան Ռոման Աղասու*կենսաբանական գիտությունների թեկնածու*

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
Հնակենսաբանության և էթնոկենսաբանության գ/հ խմբի ղեկավար
roman.hovsepyan@iae.am

Մարկոսյան Սալվինե Հակոբի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի
ուսումնասիրության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող
salvi.markosyan@gmail.com

Ներսիսյան Սոնա Արայիկի*պատմական գիտությունների թեկնածու*

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի
ուսումնասիրության բաժնի ավագ գիտաշխատող
sona.nersisyan2006@gmail.com

Պողոսյան Սվետլանա Հայկի*պատմական գիտությունների թեկնածու*

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Մշակութային
մարդաբանության բաժնի ավագ գիտաշխատող / Հայոց ազգագրության և
ազատագրական պայքարի պատմության ազգային թանգարանի փոխտնօրեն
svethnomuseum@yahoo.com

Վարդանյան Մակիչ Աշոտի

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական
գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի ավագ
լաբորանտ
makich1639@gmail.com

Տանաջյան Լուսինե Ասատուրի

սլավոնական գիտությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սփյուռքի
ուսումնասիրության բաժնի ավագ գիտաշխատող
lusine.tanajyan@gmail.com

Տիգրանյան Արմինե Հարությունի

ԵՊՀ Մշակութաբանության ամբիոնի դասախոս
armine.tigranyan@ysu.am

Օհանջանյան Ռուբեն Սամվելի

սլավոնական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Սոցիալական
գործընթացների և ինստիտուտների մարդաբանության բաժնի գիտաշխատող
r.ohanjanyan@mail.ru

CONTENTS

I. GLOBALIZATION AND MIGRATION PROCESSES

Mihran Galstyan

To stay or to leave? Exploring the socio-cultural issue of potential emigration from Armenia 8

Lusine Tanajyan

The experience of integration of ethnic Armenian and non-Armenian immigrants in Armenia: comparative aspects 24

Sona Nersisyan

Armenia in the perceptions of Russian immigrants 37

Syuzanna Barseghyan

Main issues of Armenia's repatriation policy in the context of contemporary realities 49

II. IMMIGRANTS AND DISPLACED PEOPLE. THE SOCIAL-CULTURAL LANDSCAPE OF ARMENIA

Gayane Hakobyan

"Aleppo market" as a micro-model of the entrepreneurial activity of Syrian-Armenians 66

Garik Atanesyan

Authenticity discourse and staged heritage in post-Soviet Armenian tourism practices 78

Armine Tigranyan

Restrictions on participation in the cultural life of violently displaced Armenians by Azerbaijan: the example of Artsakh's Hadrut region 89

III. EDUCATION AND GLOBALIZATION

Ruben Ohanjanyan

Some issues of changing trends in professional cultural values in the context of globalization in the Republic of Armenia 114

Lusine Angelush

Language policy of the Republic of Armenia in modern conditions 124

Makich Vardanyan

Globalization discourse in the Armenian mass media: the context of educational problem 139

IV. TRADITIONAL AND MODERN FACTORS IN SOCIAL-CULTURAL TRANSFORMATIONS

Svetlana Poghosyan

Clothing as a socio-psychological indicator of Soviet- and post-Soviet Armenian society 158

Hasmik Abrahamyan

Roman Hovsepyan

The ethno-cultural role of food in the cycle of migration (preliminary study based on the materials recorded in Syunik region, Armenia) 174

V. DIASPORA ISSUES

Ruben Karapetyan

The problem of involving Armenians in the community structures of the Diaspora 190

Nare Galstyan

Perceptions of homeland in the Armenian community of Los Angeles 204

Nelli Khachaturyan

Salvine Markosyan

Mariam Harutyunyan

Ethnoreligious reconversion in the context of globalization (the experience of the Indian, Turkish and Irish diasporas) 218

VI. REPORT

Hripsime Asatryan

Some modern manifestations of children's folklore 238

VII. REVIEW

248

INFORMATION ABOUT AUTHORS 263

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ

Мигран Галстян

Остаться или уехать? О социокультурной проблеме возможной новой эмиграции из Армении 8

Лусине Танаджян

Опыт интеграции иммигрантов-армян и иммигрантов других национальностей в Армении: сравнительные аспекты 24

Сона Нерсисян

Армения в восприятии российских иммигрантов 37

Сюзанна Барсегян

Основные проблемы политики репатриации Армении в контексте современных реалий 49

II. ИММИГРАНТЫ И ПЕРЕМЕЩЕННЫЕ ЛИЦА. СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЙ ЛАНДШАФТ АРМЕНИИ

Гаяне Акопян

“Рынок Алеппо” как микромодель предпринимательской деятельности сирийских армян 66

Гарик Атанесян

Дискурс аутентичности и постановочное наследие в постсоветской армянской туристической практике 78

Армине Тигранян

Ограничения на участие в культурной жизни насильственно перемещенных армян из Арцаха Азербайджаном: пример Гадрута 89

III. ОБРАЗОВАНИЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Рубен Оганджян

Некоторые вопросы тенденций изменения профессиональных культурных ценностей в условиях глобализации в Республике Армения 114

Лусине Ангелуш

Языковая политика Республики Армения в современных условиях 124

Макич Варданян

Дискурс глобализации в армянских СМИ: контекст проблемы образования 139

IV. ТРАДИЦИОННОЕ И СОВРЕМЕННОЕ В СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЯХ

Светлана Погосян

Одежда как социально-психологический показатель советско- и пост-советско-армянского общества 158

Асмик Абрамян

Роман Овсепян
Этнокультурная роль пищи в круговороте миграции (по материалам Сюникской области) 174

V. ПРОБЛЕМЫ ДΙΑСПОРЫ

Рубен Карапетян

Проблема вовлечения армян в общинные структуры Диаспоры 190

Наре Галстян

Представления о родине в армянской общине Лос-Анджелеса 204

Нелли Хачатурян

Сальвине Маркосян
Мариам Арутюнян
Этнорелигиозная реконверсия в условиях глобализации (на опыте индийской, турецкой и ирландской диаспор) 218

VI. СООБЩЕНИЕ

Рипсима Асатрян

Некоторые современные проявления детского фольклора 238

VII. РЕЦЕНЗИЯ 248

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ 263

ՀԱԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱԾԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
6

անգլերենի խմբագիրներ՝	Գարիկ Աթանեսյան Արման Խաչատյան
ռուսերենի խմբագիրներ՝	Լիլյա Վարդանյան Լուսինե Անգելուշ
հայերենի խմբագիր՝	Սեդա Քուփեյյան
ձևավորում և էջադրում՝	Արտակ Հարությունյան

